

БОРИСЛАВА Р. ЕРАКОВИЋ¹
ЈАГОДА П. ТОПАЛОВ²
УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ОДСЕК ЗА АНГЛИСТИКУ

ДОПРИНОС ТЕОРИЈЕ СХЕМА И СОЦИО-КОНСТРУКТИВИСТИЧКОГ ПРИСТУПА У НАСТАВИ: УСВАЈАЊЕ ФУНКЦИОНАЛИЗМА КОД СТУДЕНАТА НА ПРЕВОДИЛАЧКИМ ПРЕДМЕТИМА

САЖЕТАК. Истраживања у оквиру теорије схема указала су на разне стратегије којима се претходно стечени концепти „штите“ од нових, као и да је брза и драстична промена кључних уверења ретка и да се тешко постиже. Када је реч о студентима на почетним курсевима превођења, један од најупорнијих проблема је разумевање улоге вантекстуалног контекста у превођењу. Применом мешовите истраживачке методе, у раду испитујемо доминантне схеме о појму превођења код студената друге и треће године англистике на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду на почетку курса превођења журналистичких текстова. Зависне варијабле су категорије анализе изворног и циљног текста које студенти препознају у задатку анализе изворника на енглеском и циљног текста на српском, док су независне варијабле ниво знања циљног језика и година студија. Резултати показују доминантност схеме која почиња на теорији еквиваленције, према којој доминантан параметар у пре-

¹ borislava.erakovic@ff.uns.ac.rs

² jagoda.topalov@ff.uns.ac.rs

Рад је примљен 23. маја 2018, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 21. јуна 2018.

вођењу јесу синтаксичке и лексичке карактеристике изворног текста, а не вантекстуални фактори. Уочене тешкоће студената у разумевању импликација функционалистичког приступа превођењу који подразумева утицај вантекстуалних фактора на синтаксичка и лексичка одступања у преводу објашњавају се уз помоћ теорије схема, а затим се образлаже улога социо-конструктивистичког приступа настави у њиховом превазилажењу.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: теорија схема; социо-конструктивистички приступ; настава превођења; функционалистички приступ превођењу.

УВОД

Истраживања преводачке компетенције (РАСТЕ, 2003) показала су да значајни део преводачке компетенције чине опште компетенције дефинисане у оквиру пројекта Тунинг (González, Wagenaar, 2003, стр. 72; Kelly, 2005, стр. 34–35) као жељени исходи основних академских студија. Опште компетенције битне су за самостално овладавање новим знањима по завршетку студија. Релевантне опште инструменталне компетенције у анализираним образовном контексту јесу знање страног језика, електронска писменост, способност долажења до информација из различитих извора и процена њихове релевантности, а затим и анализа и способност писања на матерњем језику. Након што се оне усвоје, студенти треба да покажу и да су у стању да примене стечена знања на новом задатку и притом испоље креативност, као и разумевање релевантних сегмената стране и домаће културе и обичаја.

У тој примени новог знања, старо често представља препреку. Истраживања у оквиру теорије схема указала су на разне стратегије којима се „штите“ претходно стечени концепти, као и да је дрза и драстична промена кључних уверења ретка и да се тешко постиже (Derry, 1960, стр. 170). Неке од тих стратегија су занемаривање нових података који су у сукобу са кључним уверењима, или прихватање само оних који суштински не угрожавају претходне концепте.

У раду представљамо пример деловања усвојених схема на развијање нових код студената који су током школске 2016/2017 похађали курс из превођења журналистичких текстова на Филозофском факултету у Новом Саду. Починемо са описом разлике између теорије еквиваленције и функционалистичког приступа

као примерима супротстављених концепата (устаљених и нових схема), затим представљамо истраживање и његове резултате. У наредном одељку помоћу теорије схема објашњавамо уочене резултате. Завршни део рада даје осврт на улогу социо-конструктивистичког приступа настави у разлагању постојећих схема како би се формирале нове.

ТЕОРИЈА ЕКВИВАЛЕНЦИЈЕ И ФУНКЦИОНАЛИСТИЧКИ ПРИСТУП

Према теорији еквиваленције, од превода се очекује да постигне сличан ефекат као изворни текст на релевантним нивоима поређења – од нивоа речи до нивоа текста. Седамдесетих и осамдесетих година прошлог века, истраживања превођења у различитим друштвеним контекстима довела су у питање дотадашњу неприкосновеност изворног текста у разматрању циља превођења. У оквирима функционалистичког приступа, који су као теорију скопоса (сврхе, тј. циља) формулисали немачки теоретичари Фермер и Рајс (Reiss, Vermeer, 1984/2014), а касније допунила и Кристијана Норд (Nord, 2006), циљ превођења произилази из анализе елемената циљне комуникативне ситуације, а не искључиво карактеристика изворног текста. Преводилачки поступци, за које би се у оквиру теорије еквиваленције сматрало да надилазе превођење и представљају адаптацију (као што су изостављање, додавање, парафразирање, реорганизација на текстуалном нивоу) у оквиру функционалистичког приступа, легитимни су све док се њима остварују циљеви превођења датог текста. Најочитији пример такве ситуације је превођење за другачију циљну групу: тако судски документ може бити преведен за потребе суда, али и извештавања јавности (у облику вести) или информисање стране у поступку. У првом случају циљ превођења је дослован и потпун превод исказан одговарајућом терминологијом, у другом то може бити сажети текст исказан општијим, стандардним језиком, док би у трећем то био потпун превод изворника, али лексиком која је разумљива страни у поступку, што може подразумевати и додавања у виду објашњења правне терминологије, једноставнију реченичну структуру и слично.

Примена функционалистичког приступа захтева од студената да анализирају изворни текст и његов вантекстуални контекст

(мотиве настанка, време, место, аутора, циљне публике, медијума) и разлоге због којих је његов превод потребан циљној култури (карактеристике наручиоца и примаоца превода, медијума, места и времена превода), а затим и да резултате те анализе синтетишу у облику писаног текста.

ОБРАЗОВНИ КОНТЕКСТ

Према искуству аутора, иако студенти вербално исказују да разумеју и прихватају функционалистички приступ и технике које подразумева, њихови преводи најчешће откривају покушаје успостављања еквиваленције на нивоу реченичне структуре и лексичког избора, што често резултира неидиоматичним преводима. Поред тога, у преводима који имају другачију сврху и циљну групу од изворних текстова, нема примера изостављања ни додавања информација који би указивали на разумевање разлика између корисника изворног текста и превода.

Током школске 2017/2018. године, због промена наставног плана и програма, исти курс похађали су студенти друге и треће године. Та околност омогућила нам је да испитамо и утицај године студија и претпостављене разлике у језичкој компетенцији на усвајање функционалистичког приступа превођењу.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

На самом почетку курса о превођењу журналистичких текстова, студентима су представљене карактеристике овог типа превођења, с посебним освртом на преводилачке поступке који су у овој сфери уобичајени, као и чиме су мотивисани. Студенти су затим укључени у дискусију о карактеристикама примера културолошких текстова на српском који су писани за различите циљне публике, одрасле и децу. Потом је у дискусији успостављена непосредна веза између профила корисника и уочених разлика у текстовима једне и друге публикације, у погледу њихове дужине и информативности, типичне дужине реченица и лексичке сложености. Затим су изведени и закључци о карактеристикама имагинарног преводилачког задатка, као илустрација разлога због којих теорија еквиваленције, за разлику од функционали-

стичког приступа, није адекватан оквир за анализу преводилачких задатака за различите циљне публике. Након тога, испитаници су добили задатак да покажу примену функционалистичке анализе на непознатом тексту на енглеском и његовом објављеном преводу на српски.

Истраживање је организовано у две фазе: у првој је тестирана језичка компетенција, а у другој доминантна концепција преводјења код студената који су учествовали у истраживању. У истраживању су учествовала 62 студента друге и треће године студија Енглеског језика и књижевности на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду на почетку зимског семестра школске 2016/2017 (в. Табелу 1).

			ДРУГА ГОДИНА	ТРЕЋА ГОДИНА	УКУПНО
Ниво	Ц1	Фреквенција	18	12	30
		%	29,0%	19,4%	48,4%
	Ц2	Фреквенција	15	17	32
		%	24,2%	27,4%	51,6%
УКУПНО		Фреквенција	33	29	62
		%	53,2%	46,8%	100%

ТАБЕЛА 1: КАРАКТЕРИСТИКЕ УЗОРКА (TABLE 1. SAMPLE CHARACTERISTICS)

У овој фази испитаници су на редовним часовима вежбања попунили класификациони тест (Oxford University Press, Quick Pen and Paper Test, 2001), на основу чега су класификовани на нивое Ц1 или Ц2 Заједничког европског оквира за живе језике: учење, настава, оцењивање (ZEO, 2003). Када је у питању опште знање језика, то значи да студенти који су учествовали у истраживању јесу искусни говорници енглеског језика. У погледу вештине разумевања текста, од студената на нивоу Ц1 може се очекивати да разумеју дугачке и комплексне чињеничне и књижевне текстове, да препознају стилске различитости, као и да су у стању да разумеју специјализоване чланке и дужа техничка упутства, чак и кад се не односе на области које су им иначе познате (ZEO, 2003, стр. 73). Од студената на нивоу Ц2, с друге стране, може се очекивати да су у стању да без потешкоћа читају све врсте текстова, укључујући и текстове с апстрактним темама, као и структурно или лингвистички сложене текстове попут приручника, специјализованих чланака и књижевних дела, уочавајући суптилне

нијансе стила и имплицитних и експлицитних значења (ZEO, 2003, стр. 73).

У другој фази истраживања задатак је био да се упореде карактеристике изворног текста објављеног на енглеском на страници Би-Би-Си-ја под насловом *Male Pill: gene discovery may lead to contraceptive* и циљног текста, објављеног на страници РТС-а под насловом *Нова џилула за мушку контрацепцију*. Оба текста су копирана са интернет страница у документ у Ворду. Студенти су пред собом имали табелу са три колоне – у првој је био изворник на енглеском, друга је била празна, а у трећој је био циљни текст на српском. На самом почетку текстова налазио се линк до странице на којој су текстови објављени, да би могли да се упознају са карактеристикама медија који су текстове објавили. Тако су испитаници могли узети у обзир и паратекстуалне елементе: изглед странице, распоред и бројност слика и пратећи видео, као потенцијално релевантне факторе за анализу циљног текста.

Од студената је тражено да у празној колони наведу све разлике које уочавају у погледу организације текстова и њихове информативности. На располагању су имали 90 минута, радили су на компјутеру у учионици са приступом интернету. Могли су да користе све ресурсе на интернету који су им били потребни.

Основни циљ задатка био је да покаже шта студенти посматрају када пореде изворни и циљни текст и које јединице анализе користе – да ли су оне ограничене на лингвистичке нивое до ранга реченице, што би указивало на доминантну концепцију превођења засновану на теорији еквиваленције, или укључују цео текст и контекст, тј. вантекстуалне факторе у сагледавању разлика између изворника и циљног текста, што би указивало на примену функционалистичког приступа.

У истраживању су тестиране следеће хипотезе:

Х (1): Постоји статистички значајна разлика у нивоу језичке компетенције која условљава разлику на преводачком тесту.

Х (2): Искуство у превођењу операционализовано годином студија значајна је варијабла у постигнутим резултатима на преводачком тесту.

Х (3): Већина студената превођење разуме као процес успостављања еквиваленције између изворника и превода на нижим јединицама анализе (реч, фраза, реченица).

У обради података коришћена је комбинована метода, с обзиром на то да су добијени подаци и квантитативни и квалитативни.

Прелиминарна квалитативна анализа одговора показала је да студенти пореде одређени број истих карактеристика изворног и циљног текста које смо именовале као следеће категорије:

- 1) информативност наслова,
- 2) логичка повезаност наслова и уводника у изворнику и преводу,
- 3) организација текста (присуство/одсуство поднаслова),
- 4) редослед информација,
- 5) кохезивне везе између пасуса,
- 6) изостављање и додавање информација: разлика у броју информација у изворнику и преводу,
- 7) изостављање и додавање информација: именовање истраживача, институција и појава,
- 8) тачност преведених информација,
- 9) регистарске одлике изворника и превода,
- 10) стилистичке измене: директни или индиректни говор у преношењу изјава научника,
- 11) прилагођеност текстова читаоцима,
- 12) општи став према циљном тексту.

Да бисмо утврдиле заступљеност уочених односа у одговорима на нивоу група, сви одговори су поново кодирани тако што им је додељен број 1 уколико је дата категорија била присутна у одговору, а 0 ако категорија није примећена; дванаеста категорија је имала два номинална нивоа – општи став према циљном тексту као неадекватном преводу који је кодиран бројем 1 и општи неутралан став према преводу као тексту који се од изворника разликује по неким карактеристикама, а који је кодиран бројем 2. На овај начин добијене су дихотомне категоричке варијабле које смо третирали као зависне, док су независне варијабле укључивале референтни ниво знања језика и годину студија.

За обраду квантитативних података из упитника коришћен је статистички пакет SPSS 20.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА: АНАЛИЗА КВАНТИТАТИВНИХ ПОДАТАКА

Дескриптивни показатељи забележених категорија анализе превода (в. Табелу 2) указују на закључак да је далеко највећи проценат испитаника уочио разлике између изворног текста и објављеног превода у погледу броја информација (91,9%) и информативности наслова (71%), док су у врло малом проценту коментарисане текстуалне категорије као што су логичка повезаност наслова и уводника у изворнику и преводу (4,8%) и кохезивне везе између пасуса (1,6%). Сем ових екстрема, проценат уочених јединица анализе међу студентима креће се оквирно између 20% и 58%.

	%
ИНФОРМАТИВНОСТ НАСЛОВА	71,0
ЛОГИЧКА ПОВЕЗАНОСТ НАСЛОВА И УВОДНИКА У ИЗВОРНИКУ И ПРЕВОДУ	4,8
ОРГАНИЗАЦИЈА ТЕКСТА (ПРИСУСТВО/ОДСУСТВО ПОДНАСЛОВА)	43,5
РЕДОСЛЕД ИНФОРМАЦИЈА	21,9
КОХЕЗИВНЕ ВЕЗЕ ИЗМЕЂУ ПАСУСА	1,6
ИЗОСТАВЉАЊЕ И ДОДАВАЊЕ ИНФОРМАЦИЈА: РАЗЛИКА У БРОЈУ ИНФОРМАЦИЈА У ИЗВОРНИКУ И ПРЕВОДУ	91,9
ИЗОСТАВЉАЊЕ И ДОДАВАЊЕ ИНФОРМАЦИЈА: ИМЕНОВАЊЕ ИСТРАЖИВАЧА, ИНСТИТУЦИЈА И ПОЈАВА	58,1
ТАЧНОСТ ПРЕВЕДЕНИХ ИНФОРМАЦИЈА	22,6
РЕГИСТАРСКЕ ОДЛИКЕ ИЗВОРНИКА И ПРЕВОДА	30,6
СТИЛИСТИЧКЕ ИЗМЕНЕ: ДИРЕКТНИ ИЛИ ИНДИРЕКТНИ ГОВОР У ПРЕНОШЕЊУ ИЗЈАВА НАУЧНИКА	40,3
ПРИЛАГОЂЕНОСТ ТЕКСТОВА ЧИТАОЦИМА	19,4
ОПШТИ СТАВ ПРЕМА ЦИЉНОМ ТЕКСТУ КАО НЕАДЕКВАТНОМ ПРЕВОДУ	46,7
ОПШТИ НЕУТРАЛАН СТАВ ПРЕМА ИЗВОРНИКУ И ЦИЉНОМ ТЕКСТУ КАО ТЕКСТОВИМА КОЈИ СЕ РАЗЛИКУЈУ ПО НЕКИМ КАРАКТЕРИСТИКАМА	53,2

ТАБЕЛА 2: ПРОЦЕНТУАЛНА ЗАСТУПЉЕНОСТ КАТЕГОРИЈА УОЧЕНИХ ОДНОСА ИЗМЕЂУ ИЗВОРНИКА И ПРЕВОДА (TABLE 2. CATEGORIES OF IDENTIFIED SOURCE TEXT-TARGET TEXT RELATIONS, EXPRESSED AS PERCENTAGES).

Како бисмо испитали да ли постоји статистички значајна разлика у нивоу језичке компетенције код студената која условља-

ва разлику на преводилачком тесту, извршили смо анализу хи-квадрата (в. Табелу 3).

		Ц1	Ц2	УКУПНО	χ^2	P
ИНФОРМАТИВНОСТ НАСЛОВА	Фреквенција	18	26	44	3,394	,065
	%	60%	81,3%	71%		
ЛОГИЧКА ПОВЕЗАНОСТ НАСЛОВА И УВОДНИКА У ИЗВОРНИКУ И ПРЕВОДУ	Фреквенција	2	1	3	,422	,516
	%	6,7%	3,1%	4,8%		
ОРГАНИЗАЦИЈА ТЕКСТА (ПРИСУСТВО/ОДСУСТВО ПОДНАСЛОВА)	Фреквенција	13	14	27	,001	,974
	%	43,3%	43,8%	43,5%		
РЕДОСЛЕД ИНФОРМАЦИЈА	Фреквенција	7	6	13	,196	,658
	%	23,3%	18,8%	21%		
КОХЕЗИВНЕ ВЕЗЕ ИЗМЕЂУ ПАСУСА	Фреквенција	1	0	1	1,051	,305
	%	3,3%	0%	1,6%		
ИЗОСТАВЉАЊЕ И ДОДАВАЊЕ ИНФОРМАЦИЈА: ИМЕНОВАЊЕ ИСТРАЖИВАЧА, ИНСТИТУЦИЈА И ПОЈАВА	Фреквенција	29	28	57	1,755	,185
	%	96,7%	87,5%	91,9%		
ИЗОСТАВЉАЊЕ И ДОДАВАЊЕ ИНФОРМАЦИЈА: РАЗЛИКА У БРОЈУ ИНФОРМАЦИЈА У ИЗВОРНИКУ И ПРЕВОДУ	Фреквенција	15	21	36	1,552	,213
	%	50%	65,6%	58,1%		
ТАЧНОСТ ПРЕВЕДЕНИХ ИНФОРМАЦИЈА	Фреквенција	5	9	14	1,163	,281
	%	16,7%	28,1%	22,6%		
РЕГИСТАРСКЕ ОДЛИКЕ ИЗВОРНИКА И ПРЕВОДА	Фреквенција	10	9	19	,198	,657
	%	33,3%	28,1%	30,6%		
СТИЛИСТИЧКЕ ИЗМЕНЕ: ДИРЕКТНИ ИЛИ ИНДИРЕКТНИ ГОВОР У ПРЕНОШЕЊУ ИЗЈАВА НАУЧНИКА	Фреквенција	10	15	25	1,180	,277
	%	33,3%	46,9%	40,3%		
ПРИЛАГОЂЕНОСТ ТЕКСТОВА ЧИТАОЦИМА	Фреквенција	6	6	12	,016	,913
	%	20%	21,9%	27,4%		

ТАБЕЛА 3: РАЗЛИКЕ У ЗАСТУПЉЕНИМ КАТЕГОРИЈАМА ОДНОСА ИЗМЕЂУ ИЗВОРНИКА И ПРЕВОДА ПРЕМА НИВОУ ЗНАЊА ЈЕЗИКА (TABLE 3. DIFFERENCES IN IDENTIFIED CATEGORIES OF THE SOURCE TEXT-TARGET TEXT RELATIONS WITH REFERENCE TO THE LANGUAGE COMPETENCE LEVEL).

Приказане вредности коефицијента $p (>,05)$ упућују на закључак да не постоји статистички значајна разлика између студената на нивоу Ц1 и студената на нивоу Ц2 у погледу забележених категорија анализе. Такође, од значаја је било и утврдити да ли се студенти разликују у општем ставу према преводу (в. Табелу 4).

		Ц1	Ц2	УКУПНО	χ^2	P
НЕГАТИВАН СТАВ	Фреквенција	16	13	29	1,004	,316
	%	53,3%	40,6%	46,8%		
НЕУТРАЛАН СТАВ	Фреквенција	14	19	33		
	%	46,7%	59,4%	53,2%		

ТАБЕЛА 4: РАЗЛИКА У ОПШТЕМ СТАВУ ПРЕМА ЦИЉНОМ ТЕКСТУ СПРАМ НИВОА ЗНАЊА ЈЕЗИКА (TABLE 4. DIFFERENCES IN GENERAL ATTITUDE TOWARD THE TARGET TEXT IN RELATION TO THE LANGUAGE COMPETENCE LEVEL).

Вредности p -коефицијента указују да разлика између студената на нивоу Ц1 и студената на нивоу Ц2 није значајна. На основу резултата представљених у Табелама 3. и 4. хипотеза Х (1) се одбија.

Табела 5. даје преглед резултата теста хи-квадрата који је извршен како би се утврдило да ли постоји разлика између студената друге и треће године по питању датих категорија.

		ДРУГА ГОДИНА	ТРЕЋА ГОДИНА	УКУПНО	χ^2	P
ИНФОРМАТИВНОСТ НАСЛОВА	Фреквенција	22	22	44	,633	,426
	%	66,7%	75,9%	71%		
ЛОГИЧКА ПОВЕЗАНОСТ НАСЛОВА И УВОДНИКА У ИЗВОРНИКУ И ПРЕВОДУ	Фреквенција	0	3	3	4,281	,039
	%	0%	10%	4,2%		
ОРГАНИЗАЦИЈА ТЕКСТА (ПРИСУСТВО/ ОДСУСТВО ПОДНАСЛОВА)	Фреквенција	17	10	27	1,821	,177
	%	51,5%	34,5%	43,5%		
РЕДОСЛЕД ИНФОРМАЦИЈА	Фреквенција	8	5	13	,457	,499
	%	24,2%	17,2%	21%		

ТАБЕЛА 5: РАЗЛИКЕ У УЧЕНИМ КАТЕГОРИЈАМА ПРЕВОДНИХ ОДНОСА ИЗВОРНИКА И ПРЕВОДА КОД СТУДЕНАТА ДРУГЕ И ТРЕЋЕ ГОДИНЕ (TABLE 5. DIFFERENCES IN IDENTIFIED CATEGORIES OF SOURCE TEXT-TARGET TEXT TRANSLATIONAL RELATIONS WITH SECOND AND THIRD YEAR STUDENTS).

КОХЕЗИВНЕ ВЕЗЕ ИЗМЕЂУ ПАСУСА	Фреквен- ција	0	1	1	1,434	,231
	%	0%	3,4%	1,4%		
ИЗОСТАВЉАЊЕ И ДОДАВАЊЕ ИНФОРМАЦИЈА: ИМЕНОВАЊЕ ИСТРАЖИВАЧА, ИНСТИТУЦИЈА И ПОЈАВА	Фреквен- ција	31	26	57	,382	,536
	%	93,9%	89,7%	91,9%		
ИЗОСТАВЉАЊЕ И ДОДАВАЊЕ ИНФОРМАЦИЈА: РАЗЛИКА У БРОЈУ ИНФОРМАЦИЈА У ИЗВОРНИКУ И ПРЕВОДУ	Фреквен- ција	16	20	36	2,659	,103
	%	48,5%	69%	58,1%		
ТАЧНОСТ ПРЕВЕДЕНИХ ИНФОРМАЦИЈА	Фреквен- ција	8	6	14	,111	,738
	%	24,2%	20,7%	22,6%		
РЕГИСТАРСКЕ ОДЛИКЕ ИЗВОРНИКА И ПРЕВОДА	Фреквен- ција	7	12	19	4,204	,015
	%	21,2%	41,4%	30,6%		
СТИЛИСТИЧКЕ ИЗМЕНЕ: ДИРЕКТНИ ИЛИ ИНДИРЕКТНИ ГОВОР У ПРЕНОШЕЊУ ИЗЈАВА НАУЧНИКА	Фреквен- ција	10	15	25	2,943	,086
	%	30,3%	51,7%	40,3%		
ПРИЛАГОЂЕНОСТ ТЕКСТОВА ЧИТАОЦИМА	Фреквен- ција	3	9	12	4,762	,029
	%	9,1%	31%	19,4%		

ТАБЕЛА 5: РАЗЛИКЕ У УЧЕНИМ КАТЕГОРИЈАМА ПРЕВОДНИХ ОДНОСА ИЗВОРНИКА И ПРЕВОДА КОД СТУДЕНАТА ДРУГЕ И ТРЕЋЕ ГОДИНЕ (TABLE 5. DIFFERENCES IN IDENTIFIED CATEGORIES OF SOURCE TEXT-TARGET TEXT TRANSLATIONAL RELATIONS WITH SECOND AND THIRD YEAR STUDENTS).

На основу резултата, значајне разлике уочавају се код категорија логичке повезаности наслова и уводника у изворнику и преводу ($\chi^2=4,281$, $p=,039$), регистарских одлика изворника и превода ($\chi^2=4,204$, $p=,015$), као и код категорије прилагођености текстова читаоцима ($\chi^2=4,762$, $p=,029$). Код наведених категорија забележене су значајно више вредности код студената треће године. Надаље, испитана је и разлика у општем ставу према тексту. Увидом у резултате приказане у Табели 6. може се закључити да нема разлика између студената друге и треће године по питању става према циљном тексту ($p>,05$).

		ДРУГА ГОДИНА	ТРЕЋА ГОДИНА	УКУПНО	χ^2	P
НЕГАТИВАН СТАВ	Фреквенција	17	12	29	,637	,425
	%	51,5%	41,4%	46,8%		
НЕУТРАЛАН СТАВ	Фреквенција	16	17	33		
	%	48,5%	58,6%	53,2%		

ТАБЕЛА 6: РАЗЛИКА У ОПШТЕМ СТАВУ ПРЕМА ЦИЉНОМ ТЕКСТУ СПРАМ ГОДИНЕ СТУДИЈА (TABLE 6. DIFFERENCES IN GENERAL ATTITUDE TOWARD THE TARGET TEXT IN RELATION TO THE YEAR OF STUDY).

На основу резултата приказаних у Табелама 5. и 6. хипотеза X (2), да је искуство у превођењу операционализовано годином студија значајна варијабла у постигнутим резултатима на преводилачком тесту, делимично се прихвата.

Коначно, како бисмо утврдили да ли постоји значајна повезаност између самих анализираних категорија, извршена је серија унакрсних анализа зависних варијабли у циљу рачунања ϕ -коэффициента. Поређењем свих зависних варијабли добијена су три статистички значајна пара: категорија редоследа информација значајно је повезана са категоријом регистарских одлика изворника и превода ($\phi=-,317$, $p<,05$), категорија информативности наслова повезана је значајно с категоријом стилистичких измена које су укључивале промене у директном или индиректном говору у преношењу изјава научника ($\phi=,299$, $p<,05$); категорија логичке повезаности наслова и уводника у изворнику и преводу значајно је повезана с категоријом прилагођености текстова читаоцима ($\phi=,270$, $p<,05$). У првом пару зависних варијабли вредност ϕ -коэффициента је негативна, што значи да висок резултат у једној категорији указује на низак резултат у другој, и обрнуто, док су у друга два пара зависних варијабли вредности позитивне, што значи да студенти који увиђају разлике у једној категорији анализе уједно увиђају разлике и у другој, статистички повезаној категорији, док они студенти који не препознају разлике у првој категорији не препознају их ни у другој.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА: КВАЛИТАТИВНА АНАЛИЗА

Анализа студентских одговора које смо груписали по категоријама односа које уочавају између изворника и превода недвосми-

слено потврђује трећу хипотезу, тј. студенти имају тешкоће да примене функционалистички приступ јер превођење разумеју као процес успостављања еквиваленције између изворника и превода, при чему је јединица анализе ограничена на ниво речи, фразе и реченице. Називамо је хоризонталном анализом, јер се јединице посматрају изоловано и паралелно, у изворнику и у преводу. Функционалистичка анализа би била вертикална, јер подразумева сагледавање улоге посматране јединице, прво на нивоу читавог текста изворника и његовог намераваног корисника, а затим циљног текста и његовог корисника.

Први важан показатељ су категорије које су студенти изабрали да посматрају. Од 12 уочених категорија, 5 указује на сагледавање текстуалне целине изнад нивоа реченице и читаоца као фактора. Преостале указују на јединицу анализе која је хоризонтална, тј. пореде се реч, фраза или реченица изворника са речи, фразом или реченицом превода (информативност наслова, организација текста, редослед информација, разлика у броју информација, разлика у именовану истраживача, институција и појава, тачност преведених информација, стилистичке измене и општи став према циљном тексту као неадекватном преводу).

Најчешће поређење је између значења, тј. броја информација у изворнику у преводу (91,9% испитаника). Притом се не сагледава да и један и други текст информишу о новини у медицинским истраживањима, при чему је број информација прилагођен карактеристикама медијума који вест објављује и намераваном профилу корисника, већ је акценат на појединостима којих има у једном и нема у другом тексту. На пример, студенти разлике у информативности наслова изворника и циљног текста (71% испитаника) не образлажу типским карактеристикама текстова објављених на Би-Би-Си-ју, чија је функција да на неутралан начин информишу о најновијим резултатима истраживања, и оних на страници РТС-овог магазина, чија је улога да заинтригирају и забаве, а тек успут и информишу. Ти фактори објашњавају различиту садржину наслова изворника и циљног текста, и та разлика сама по себи није ни позитивна ни негативна, већ одраз различитих комуникативних циљева. Исто тако, ни уочене разлике у организацији изворника и превода (43,5% испитаника) нису одраз функционалистичке перспективе, иако сам назив категорије може указивати на вертикалну анализу. Важан елемент у овом случају била би дужина текста и улога поднаслова да поделе текст на мање јединице, како би га читалац лакше процесуирао.

Поднаслови функционишу и као сажета најважна информација о којима је реч у наредном делу текста. Како је српски текст тек $\frac{1}{4}$ изворника (488 према 101 речи/6 реченица), поднаслови у њему не би имали никакву улогу. Испитаници, међутим, већином констатују само да се поднаслови налазе у изворнику и не налазе у преводу.

Пет „функционалистичких“ категорија студенти треће године уочавају у већем проценту него студенти друге (Табела 7). Позитивне разлике у корист студената треће године, с обзиром на то да нема разлика у језичкој компетенцији, указују на веће читалачко искуство као могући разлог за већи проценат уочавања утицаја читаоца као једног од примарних фактора.

ГОДИНА СТУДИЈА	ЛОГИЧКА ПОВЕЗАНОСТ НАСЛОВА И УВОДНИКА	КОХЕЗИВНЕ ВЕЗЕ ИЗМЕЂУ ПАСУСА	РЕГИСТАРСКЕ РАЗЛИКЕ	ПРИЛАГОЂЕНОСТ ТЕКСТОВА ЧИТАОЦИМА	ОПШТИ НЕУТРАЛАН СТАВ ПРЕМА ПРЕВОДУ
2 (N=33)	0%	0%	21,2%	9%	48,4%
3 (N=29)	10,3%	3,4%	41,3%	31%	58,6%

ТАБЕЛА 7: УОЧАВАЊЕ ФУНКЦИОНАЛИСТИЧКИХ КАТЕГОРИЈА ПРЕМА ГОДИНИ СТУДИЈА
(TABLE 7: RECOGNITION OF FUNCTIONALIST CATEGORIES IN RELATION TO THE YEAR OF STUDY)

Релевантно је, међутим, и то да ниједан испитаник није уочио свих пет категорија (1,6% испитаника је уочио 4 категорије, 11,2% - 3, 19% - 2, и 14% - 1), што такође указује на то да је преовлађујућа јединица анализе до нивоа реченице и трагање за еквиваленцијом на посматраном нивоу анализе. Показује се да предавање и вођена дискусија на почетку курса нису значајно утицали на промену постојеће схеме превођења као операцији заснованој на еквиваленцији јединица испод нивоа реченице. У наредном одељку анализирамо резултате у оквиру теорије схема, која омогућава разумевање утицаја претходног знања на усвајање новог, и представљамо могућности превазилажења проблема „упорних концепата“ у оквирима социо-конструктивистичког приступа.

ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧЦИ: ТЕОРИЈА СХЕМА И СОЦИО-КОНСТРУКТИВИЗАМ У ОВЛАДАВАЊУ ФУНКЦИОНАЛИСТИЧКИМ ПРИСТУПОМ ПРЕВОЂЕЊУ

Теорија схема (Bos, Anders, 1990, стр. 249; McVee, Dunsmore, Gavelek, 2005; Derry, 1996) објашњава начин на који ментално представљамо и организујемо знање, и како та организација

даље утиче на усвајање нових информација. Схема је било која меморијска структура, а према когнитивистима постоје бар три: знање складиштено у меморији, ментални модели који настају као резултат конструисања, тестирања и прилагођавања менталних представа комплексног проблема или ситуације, и когнитивна поља. Претходно научене схеме су основни елементи помоћу који се ствара неки модел (Derry, 1996, стр. 167). Током интеракције с окружењем у којем живимо, било путем посматрања или активног учествовања, користимо меморијске структуре како бисмо разумели ситуацију у којој се налазимо. Обрасци деловања се тада уграђују у претходно конструисане менталне схеме, а затим се новоформиране схеме користе за решавање проблема, као и у другим облицима размишљања.

Постојеће схеме могу бити и препрека стварању нових схема, јер се оне разним стратегијама штите од промена (Derry, 1960, стр 170). Стратегије занемаривања нових података који су у сукобу са кључним уверењима и прихватања само оних који не угрожавају претходне концепте видљиве су у начину на који су испитаници у нашем истраживању анализирали однос између изворника и циљног текста. Највећи број испитаника (91,9%) тако коментарише категорију значења у изворнику и циљном тексту, поредећи број информација, што указује да је доминантна схема концепта превода код испитаника занована на еквиваленцији посматраних нивоа и јединица. Готово половина (46,7%) и експлицитно квалификује циљни текст као неадекватан („није тачан“, „није превод“, „то је препричавање“, „то је закључак на основу изворног текста“ и сл.), занемарујући фактор сврхе превођења, што би био функционалистички критеријум адекватности превода. Даље, иако 46% (29) испитаника помиње функционалистичке категорије анализирајући однос изворника и превода, ниједан не помиње све, а значајно мањи број помиње 4 категорије (1 испитаник), 3 (7) или 2 (12), што показује да и када се фактори попут читаоца узму у обзир, он се још увек не доводи у везу са осталим карактеристикама текста.

Према когнитивистима који заступају теорију схема, до учења долази када постојеће знање није довољно да би се разумело оно што се опажа, па настаје неравнотежа која подстиче прилагођавање (Derry, 1996, стр. 165). Другим речима, окружење у којем постоје концептуални конфликти подстиче на деконструкцију и реконструкцију знања, и повољно утиче на развој критичког размишљања. Критичко размишљање дефинишу две централне ак-

тивности (Brookfield, 1987, стр. 2), идентификовање и преиспитивање претпоставки, које воде активном тражењу алтернативних начина размишљања и понашања. Такође, они који комуницирају о нечему, морају конструисати сличне менталне моделе ситуације о којој комуницирају (Derry, 1996, стр. 168).

Добијени резултати показују да као група, испитаници анализирају значајан број различитих преводилачки релевантних фактора, али то нису у стању да постигну индивидуално. Социо-конструктивисти виде учење као активну конструкцију знања која је резултат интеракције са наставником или другим учеником која се одвија унутар зоне наредног развоја ученика. Основна улога такве интеракције у анализираном контексту јесте конструкција модела изворног и циљног текста око кључних функционалистичких фактора: сврхе, корисника, типа текста и медијума.

Контекстуализација изворника и циљног текста, било да је задатак да се анализира постојећи пар, или преведе текст за дату циљну публику, први је корак у развијању способности критичког читања, која подразумева активирање виших когнитивних процеса међу којима се издвајају формирање модела текста и ситуационог модела интерпретације. У контексту курса из превођења на примерима журналистичких текстова, кључну улогу има критичко читање изворног текста. Овде је такође потребно осврнути се на новију перспективу у изучавању теорије схема према којој је читање у нераздвојивој вези са процесом међусобног деловања текста и схема (McVee & al. 2005) и представља друштвену праксу, с обзиром на то да је продукт научених правила и стандарда интерпретације текста одређеног друштва (Luke, 1995).

Други корак је дискусија о тексту са становишта корисника, и претпоставља тражење одговора на питања о основној поруци текста, информацијама које су релевантне за читаоца изворног текста као и за читаоца у задатом контексту циљног текста, затим усмено сумирање основних порука текста и образлагање релевантности одабраних порука. На тај начин се читање успорава, тексту се приступа са различитих аспеката, а о његовом значењу се преговара у интеракцији са другим члановима групе. Тако се тестира сопствено разумевање комуникативне ситуације изворника и превода и сагледава већи број фактора него што би то био случај да се задатак обавља индивидуално.

На крају, како Мекви и сарадници примењују (McVee & al. 2005, стр. 551), схеме су и друштвени и културолошки конструкти, и

важно је препознати и признати њихову политичку природу. Виђење превођења кроз однос еквиваленције до нивоа реченице један је од таквих конструката. Стога је важна улога наставника не само да створи услове у којима ће студенти бити суочени са ситуацијама које доводе у питање постојеће схеме, решавати проблеме у сарадњи са другима и притом преговарати о значењу како би формирали нови модел који је усклађенији са оним што опажају, већ и да контекстуализује настанак и развој претходне схеме у друштвено-културолошким оквирима. У нашем примеру, то подразумева укључивање разматрања друштвених и историјских услова који су довели до дефинисања превода кроз односе еквиваленције, као и чинилаца који су условили настанак функционалистичког приступа.

-
- ЛИТЕРАТУРА Bos, C. S., Anders, P. L. (1990). Toward an Interactive Model: Teaching Text-based Concepts to Learning Disabled Students. In: H. Swanson & B. Keogh (Eds.), *Learning Disabilities: Theoretical and Research Issues* (247–261). Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Brookfield, S. (1987). *Developing Critical Thinkers: Challenging Adults to Explore Alternative Ways of Thinking and Acting*. Milton Keynes: SRHE and Open University Press.
- Derry, S. (1996). Cognitive Schema Theory in the Constructivist Debate. *Educational Psychologist*, 31 (3), 163–174. doi: 10.1080/00461520.1996.9653264.
- González, J., Wagenaar, R. (2003). *Tuning Educational Structures in Europe*. Bilbao: University of Deusto, University of Groningen.
- Kelly, D. (2005). *A Handbook for Translator Trainers: a Guide to Reflective Practice*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Luke, A. (1995). When Basic Skills and Information Processing Just aren't Enough: Rethinking Reading in New Times. *Teachers College Record*. 97, 95–115.
- McVee, M. B., Dunsmore, K., Gavelek, J. R. (2005). Schema Theory Revisited. *Review of Educational Research*, 75 (4), 531–566.
- Nord, C. (2006). Loyalty and Fidelity in Specialized Translation. *Confluências — Revista de Tradução Científica e Técnica*, 4, 29–41.
- Oxford University Press, University of Cambridge & Association of Language Testers in Europe (2001). *Quick Placement Test: Paper and Pen Test*. Oxford University Press: Oxford.
- PACTE (2003). Building a Translation Competence Model. In: F. Alves (Ed.), *Triangulating Translation: Perspectives in Process Oriented Research* (43–66). Amster-

dam: John Benjamins. Retrieved from http://grupsderecerca.uab.cat/pacte/sites/grupsderecerca.uab.cat/pacte/files/2003_PACTE_Benjamins_0.pdf

Reiss, K., Vermeer, H. J. (2014). *Towards a General Theory of Translational Action. Skopos Theory Explained*. London: Routledge.

ZEO, (2003). *Zajednički evropski okvir za žive jezike. Učenje, nastava, ocjenjivanje*. Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke.

ИЗВОРИ

Аноним. (2012, 25. мај). Нова пилула за мушку контрацепцију. *РТС маја-зин*. Преузето са: www.rts.rs/page/magazine/ci/story/481/Здравље/1109626/Нова+пилула+за+мушку+контрацепцију.html.

Anonymous. (2012, 25 May). Male Pill: gene discovery may lead to contraceptive. *BBC news*. Retrieved from <http://www.bbc.com/news/health-18190352>.

BORISLAVA R. ERAKOVIĆ

JAGODA P. TOPALOV

UNIVERSITY OF NOVI SAD

FACULTY OF PHILOSOPHY

SUMMARY

CONTRIBUTION OF SCHEMA THEORY AND SOCIAL-CONSTRUCTIVIST
APPROACH TO TEACHING: THE ACQUISITION FUNCTIONALISM AMONG
STUDENTS IN TRANSLATION COURSES

The paper presents an analysis of how acquired schemas interfere with the development of new schemas in a course on journalistic translation and the role a social-constructivist approach to teaching in fostering the schema change. It is based on the research carried out during 2016/2017 academic year which involved 62 second and third year students of English Language and Literature at the Faculty of Philosophy, University of Novi Sad. The paper begins by relating some aspects of translation competence to the general competences defined within the EU Tuning Project, which are some of the core learning outcomes of any university level education (critical thinking, reading and writing, finding relevant information and application of theoretical knowledge to solve problems). This is followed by an overview of the educational context and key concepts for this level of translator training – understanding the limits of the equivalence theory and the application of the functionalist approach to translation.

The core part of the paper presents the results of the research that is based on a linguistic and a translational test, aiming to establish

the students' English language competence level (CEFR) and their dominant schema of translation. The linguistic test has shown that students have attained a C1 or C2 level of language competence. The translational test identified the categories the students employ in the analysis of the relations between the given source and target journalistic text. Both quantitative and qualitative analyses were applied to the resulting data, with the following set of variables in the investigation: independent variables included the CEFR level and the year of study, whereas the dependent variables included the 12 initially identified categories in students' responses on the translational test. Relationships between the variables were tested by means of chi-square tests and binary correlation tests in statistics software SPSS 20.

The results show that (1) the difference in language competence (C1 and C2) is not significantly related to the types of translational categories the students applied in the comparison of the source and the target text, (2) that the year of study is a significant variable for some of the categories of comparison (textual cohesion between the title and the lead, the role of the target reader and level of formality) and (3), that there is a significant correlation between some of the categories students identify when analysing the relations between the source and target text. This last finding confirms the authors' supposition that the students' dominant schema of translation is an operation of pairing lower-level linguistic units between the source and target text (equivalence theory), unmitigated by the extratextual factors (functionalism).

The understanding of these findings within the framework of schema theory bears considerable pedagogical implications, which are presented in the concluding part of the paper. According to cognitivists, schemas are most effectively changed when the existing knowledge is not enough to understand the real world phenomena, i.e. when a "disequilibrium is created" between an old schema and new information (Derry 1996, p. 165). As our research has shown, the initial lecture on functionalism and teacher-guided discussion prior to testing achieved little in the way of making them change their dominant schema of what constitutes translation. Social-constructivist approach, which relies on exposing students to real life situations and a classroom scenario based on a collaborative problem solving, is likely to be more effective. This is indicated by the results of translational test which has shown that students examined different aspects of the source and target communicative situation. Collab-

oration involving argumentation makes students identify their assumptions, and negotiation involves their reconsideration. This type of activity creates a more effective disequilibrium, which, according to schema theory, is crucial element in schema change and the acquisition of new knowledge.

KEYWORDS: schema theory; social-constructivist approach; translation teaching; functionalist approach to translation.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons

Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 |

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).